Удосконалення дистантних форм використання інформаційних ресурсів бібліотеки

У роботі секції «Удосконалення дистантних форм використання інформаційних ресурсів бібліотеки» взяли участь 32 особи, серед яких – провідні фахівці Українського центру сприяння іноземному інвестуванню Національного агентства з інвестицій та інновацій, Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Ю. Бугая, Національного авіаційного університету, Київського національного університету технічної документації, газети «Україна – Бізнес», Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В. Сухомлинського, НБУ для дітей, НБУВ.

У рамках роботи секції було заслухано 28 доповідей, розглянуто комплекс проблем, пов'язаних з трансформацією послуг і ресурсів бібліотек під впливом поширення електронних технологій, з розвитком дистантних форм обслуговування користувачів бібліотечних закладів, що зумовлюється зростанням попиту на якісну соціально значущу інформацію та розширенням можливостей споживачів у оперативному отриманні інформації з фондів сучасної бібліотеки.

Учасниками секційного засідання обговорено еволюцію дистантних форм використання бібіотечних інформаційних ресурсів, охарактеризовано їх основні види; накреслено основні напрями розвитку і вдосконалення дистантних форм обслуговування користувачів бібліотеки; приділено увагу оптимізації діяльності інформаційно-аналітичних відділів бібліотек як підрозділів, однією з функцій яких є виробництво вторинного інформаційного продукту, орієнтованого на задоволення інформаційних потреб саме дистантних користувачів бібліотеки; наголошено на необхідності посилення міжбібліотечної кооперації, більш активному впровадженні в бібліотечну діяльність передових електронних технологій, як умов підвищення ефективності діяльності бібліотек, посилення їх суспільної ролі.

Заступник генерального директора НБУВ, керівник СІАЗ, д-р іст. наук **В. М. Горовий** у своєму виступі зупинився на дедалі зростаючому значенні дистантних форм роботи в бібліотечних закладах. Вже у недалекому майбутньому вони стануть провідними в інформаційно-аналітичному забезпеченні управлінської системи, економічних структур, громадських організацій – всієї соціальної інфраструктури суспільства. Доповідачем акцентувалася увага на об'єктивних і суб'єктивних проблемах, пов'язаних із розвитком дистантного обслуговування користувачів бібліотечними закладами. Серед них істотний вплив на розвиток сучасних форм бібліотечної роботи справляють матеріально-технічні, правові проблеми, а також ті, що пов'язані з недостатнім усвідомленням інформаційних можливостей сучасних бібліотек з боку користувачів, з одного боку, і неповним розумінням специфіки роботи бібліотечних установ в умовах формування сучасного інформаційного ринку, з другого.

Вирішення означених проблем великою мірою залежить від підвищення ефективності наукових досліджень у сфері бібліотечної інфології, в середовищі «сучасна бібліотека – користувач», а також від якості організації науково-методичної роботи щодо вдосконалення дистантних методів інформування, інформаційної реклами і менеджменту.

Про посилення суспільної ролі наукових бібліотек як центрів зберігання, виробництва і поширення якісної наукової інформації за допомогою дистантних форм обслуговування користувачів у сучасних умовах, про значення ефективного використання бібліотечного інформаційного ресурсу як засобу сприяння інтеграції українського суспільства у світову спільноту, з одного боку, та як чинника зміцнення національної самоідентифікації суспільства в контексті взаємодії національного й світового інформаційних просторів, з другого, йшлося у виступах першого заступника директора Українського центру сприяння іноземному інвестуванню Національного агентства з інвестицій та інновацій **С. В. Хоперського,** віце-президента Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Ю. Бугая, канд. філос. наук **М. Б. Кушнарьової**, зав. відділу газети «Україна – Бізнес» **О. А. Ауліна**, ст. наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **Ю. М. Половинчак**, наук. співробітника НБУВ **І. А. Вишневської**, мол. наук. співробітника **Є. О. Голодриги.**

Доповідачі, зокрема, відзначали, що використання дистантних форм доступу до інформаційних ресурсів дає змогу, крім усього іншого, забезпечити доступ користувачам до світового банку інформації.

Останнє важливо і для окремої людини, і для суспільства в цілому як з огляду на можливість використання прогресивного зарубіжного досвіду у вирішенні різноманітних питань поповнення власної інформаційної бази, так і з огляду на можливість і корисність презентації себе світовій спільноті з перспективою самореалізації в глобальному інформаційному просторі.

Водночас О. А. Аулін звернув увагу на активне використання дистантних засобів доступу до інформації у процесі творення соціальних міфів. У зв'язку з цим актуалізується завдання дослідження шляхів ефективного використання дистантних форм інформаційних ресурсів бібліотек та їх ролі у процесі соціальної міфотворчості.

С. В. Хоперський виокремив переваги бібліотек як універсальних інформаційних центрів, порівняно з

іншими подібними структурами. Вказувалось, зокрема, на виробництво, збереження, поширення соціально значущої інформації і забезпечення доступу до неї, наукову якість і достовірність інформаційних послуг і матеріалів, що надаються, їх відносну незалежність, авторитетність.

Трансформацію, зумовлену поширенням електронних технологій послуг та ресурсів бібліотеки у контексті підвищення ефективності її комунікативної функції, посилення ролі саме дистантних форм обслуговування в процесі задоволення інформаційних потреб користувачів сучасних бібліотек і забезпечення їх функціонування як посередника у ефективному використанні електронної інформації було висвітлено у виступах мол. наук. співробітника **В. Е. Пальчук**, редактора першої категорії **В. І. Бондаренко** та головного бібліографа НБУВ **Г. Г. Покровської**.

Учасники секційного засідання, зокрема, зазначали, що сучасні бібліотеки реагують на процес інформатизації, залучаючи нові джерела інформації, створюючи і удосконалюючи нові види інформаційно-аналітичної продукції, використовуючи нові форми бібліотечного обслуговування.

У бібліотеці нового типу читач знаходить інформацію у фондах даного сховища. Крім того, він має змогу завдяки Інтернету миттєво отримати будь-яку інформацію, що зберігається у будь-якій іншій бібліотеці. При цьому зростає значення міжбібліотечної кооперації.

Бібліотеки при створенні своїх веб-сайтів, використовуючи електронні технології, істотно розширюють бібліотечний сервіс – поєднують пошук внутрішніми ресурсами бібліотек з відсилкою користувача до інформації, яка міститься безпосередньо в Інтернеті на сайтах інших бібліотек, громадських організацій, урядових структур, науково-дослідних інститутів тощо.

Отже, трансформації зазнають традиційні види обслуговування користувачів бібліотек. Наприклад, такий вид обслуговування бібліотечних користувачів, як МБА, набуває вигляду електронної доставки документів.

Під впливом електронних технологій відбуваються відповідні зміни і в розвитку бібліотечних ресурсів. Поряд з традиційними ресурсами бібліотек на паперових носіях (книжкові видання, газетна періодика, журнали тощо) нарощують потужності електронні інформаційні ресурси (електронні каталоги, електронні повнотекстові документи, компакт-диски, аналітична інформація тощо). Це дає змогу забезпечити цілодобовий доступ до відомостей про бібліотечний фонд та самого фонду.

Перенесена на електронні носії інформація завдяки комп'ютерним засобам і системам, мережам зв'язку загального користування, насамперед дистанційних, стає більш доступною. Її можна тепер оперативно відтворювати, опрацьовувати, а отже перетворювати у важливий чинник розвитку суспільства.

Свідченням синтезу трансформованих послуг та ресурсів бібліотеки, підвищення ефективності її комунікативної функції є створення протягом останніх років у багатьох країнах Європи, у тому числі і в Україні, такого якісно нового інформаційного ресурсу, як електронні бібліотеки.

Наголошувалося на актуальності розроблення технології формування та використання електронних інформаційних ресурсів Наукової електронної бібліотеки України, в якому активну участь бере Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Мета створення Наукової електронної бібліотеки України – сприяння сталому розвитку суспільства шляхом досягнення якісно нового рівня повноти та оперативності задоволення інформаційних потреб його членів у документованих знаннях, кумульованих у книгозбірнях.

Зверталась увага на те, що «Державною програмою розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 рр.» передбачено здійснення низки інноваційних проектів, що дозволить трансформувати бібліотеку в головний науково-інформаційний комплекс держави (зокрема, створення вебпорталу для каталогізації й архівування значущих для України ресурсів глобальних інформаційних мереж, розроблення методів і засобів інтелектуальної обробки інформації та творення нових знань тощо).

Учасники секційного засідання дійшли висновку, що активне використання бібліотекою електронних технологій трансформує її традиційні функції, видозмінює пропоновані нею послуги й ресурси та розширює їх спектр і, як наслідок, трансформує саму бібліотеку в центр наукових знань.

На потужному інформаційно-аналітичному потенціалі, який мають у своєму розпорядженні наукові бібліотеки, на можливостях його використання для ефективного інформаційного супроводу і забезпечення процесів, що відбуваються нині у суспільстві, на ролі дистантних форм використання інформаційних ресурсів бібліотеки як засобу поглиблення демократичних перетворень, на використанні електронних інформаційних ресурсів у вдосконаленні супроводу суспільних трансформацій інформаційно-аналітичними підрозділами бібліотек було акцентовано увагу в виступах зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **Т. В. Добко,** наук. співробітника НБУВ **Н. І. Мойсеєнко**, зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **Т. Ю. Гранчак**, ст. наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **О. В. Ворошилова**, мол. наук. співробітника НБУВ **Л. П. Чернявської**, провідного бібліографа НБУВ **В. М. Медведєвої**.

Доповідачі констатували, що сьогодні, в умовах посилення суспільної ролі інформації та зростання її обсягів, актуалізується питання пошуку необхідної інформації та забезпечення оперативного доступу до неї. Дистантні методи доступу до інформації, що ґрунтуються на сучасних технологічних досягненнях, маючи високу ступінь охоплення й далекодії, відіграють тут провідну роль.

Вирішення цього завдання значною мірою залежить від ефективності діяльності бібліотечних закладів, зокрема, від удосконалення дистантних форм використання інформаційних ресурсів бібліотек. Саме вони найбільше відповідають таким вимогам діяльності бібліотечних закладів, як масовість, широта охоплення, відкритість, гнучкість та індивідуалізація, дають змогу найбільш повно задовольняти інформаційні потреби людей.

Упровадження і розвиток дистантних форм доступу до

інформації сприятимуть трансформації бібліотек в інформаційному суспільстві у:

- джерело сучасних знань, творчості й безперервної освіти для людей будь-якого віку;
- інструмент активної участі громадян у суспільному житті й управлінні державою;
- інформаційну опору розвитку економіки й бізнесу, підготовки й підвищення кваліфікації кадрів у різних сферах діяльності;
- центри збереження і активної популяризації історичних та культурних надбань народу (місцевості, співтовариства тощо).

Дистантні форми доступу до інформації дають змогу максимально оперативно забезпечити зв'язок між користувачем та потрібною йому інформацією, зробити доступ до інформаційного ресурсу досить зручним, що в кінцевому підсумку сприяє підвищенню творчого й інтелектуального потенціалу людини, процесу її безперервної соціалізації. Працювати з матеріалами за допомогою дистантних форм можна в зручний час, у комфортних умовах, не витрачаючи кошти й час на переїзди, і в потрібному темпі.

Дистантний доступ до інформації стає незамінним для зміцнення, розвитку кожної із соціальних груп (мешканці віддалених і малоосвоєних регіонів країни; люди особливих професій, наприклад, вахтовики, специфіка роботи яких не дає змоги здобувати знання у ритмі діючих освітніх технологій; особи з обмеженою свободою переміщення тощо). Особливої ваги ці аспекти набувають у випадку забезпечення доступу до інформації людей з обмеженими фізичними можливостями. Таким чином, створюються додаткові умови для інтеграції у суспільство таких людей, їх суспільної активізації й реалізації себе як рівноправних громадян держави.

Певною мірою розвиток дистантних форм доступу до якісної інформації сприятиме більш активному самовираженню жінок, адже з'являється можливість підвищувати свій освітній та кваліфікаційний рівень без відриву від основної роботи, навіть у домашніх умовах, займаючись домашнім господарством або виховуючи дітей.

У виступах також наголошувалося на значенні підвищення ефективності використання інформаційного бібліотечного ресурсу, зокрема й шляхом вдосконалення дистантних форм обслуговування користувачів, для розбудови громадянського суспільства в Україні. Надаючи необхідні інформаційні послуги громадським організаціям, суспільним фондам, політичним партіям тощо, бібліотеки у такий спосіб сприяють належному виконанню ними своєї суспільної ролі стосовно захисту прав і інтересів громадян.

Як відомо, розвиток демократії неможливий без вдосконалення правової системи, підвищення правової культури. Адже демократична держава, у першу чергу, – правова держава. З огляду на це, учасники секційного засідання звертали увагу на значний потенціал бібліотек щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина у нашій державі, а також – експертно-правового супроводу демократичних трансформацій в умовах розвитку електронних технологій. З іншого боку, значна увага приділялася обговоренню правових аспектів входження бібліотек у сучасний інформаційний ринок. Цим питанням присвятили свої виступи мол. наук. співробітник **Г. І. Булахова**, мол. наук. співробітник **О. О. Натаров**, мол. наук. співробітник **Н. Г. Іванова**.

Констатувалось, що вирішення громадянами різноманітних питань стосовно гарантії і реалізації їхніх прав значною мірою залежить від наявності у них детальної й конкретної інформації, яку, як правило, надають юристи-консультанти. Бібліотеки володіють достатнім ресурсним і кадровим потенціалом для надання допомоги користувачам в отриманні доступу до такої інформації. Вони можуть брати активну участь у створенні нових форм взаємодії «державні органи влади, інші суспільні інституції – громадяни» і стати своєрідним посередником між ними.

З виступів стало відомо, що у більшості бібліотек відкрито центри правової інформації, які надають допомогу місцевому самоврядуванню, створено повнотекстові бази даних розпоряджень облдержадміністрацій і рішень рад народних депутатів. Ці БД представлено на веб-сторінках бібліотек і на регіональних веб-серверах. Користувачі мають змогу ознайомитися з нормативно-правовими актами, які приймаються різними владними органами, а також документами місцевих управлінських структур і будь-якою іншою інформацією про життєдіяльність відповідної території (місцевий бюджет, податки, власність, соціальний захист малозабезпечених верств населення, транспортне забезпечення, матеріально-технічні ресурси, статистичні дані тощо).

Висвітлювалася також систематична робота з поглиблення та вдосконалення конструктивного діалогу між виконавчою владою та суспільством на загальнодержавному рівні, упровадження нових форм плідної взаємодії між ними, яка ведеться в рамках урядових програм Службою інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ спільно з Управлінням інформаційної політики та зв'язків з громадськістю КМ України. Для надання кваліфікованої юридичної допомоги у вирішенні проблемних питань, що турбують населення, Управлінням організовано надходження матеріалів з відповідями фахівців центральних органів виконавчої влади (міністерств, різних державних профільних комітетів та інших відомств) на запитання громадян правового характеру. Такі матеріали обробляються спеціалістами СІАЗ. З усього масиву документів відбирається тільки та інформація, яка має суспільне, загальнодержавне значення й стосується законодавчого врегулювання таких проблем, як права людини, її соціальний захист, правове врегулювання власності, зокрема на землю, забезпечення житлово-комунальними послугами, оплата праці, охорона здоров'я тощо. Відібрана та опрацьована інформація структурується за рубриками. Підготовлений матеріал, крім журналу «Україна: події, факти, коментарі», що видається СІАЗ НБУВ, розміщується також на урядовому порталі у запровадженій Управлінням рубриці «Уряд і громадськість».

Під час обговорення напрямів вдосконалення дистантних форм забезпечення доступу до інформації зверталася увага на потенціал у цій справі інформаційно-аналітичних структур, що функціонують у складі бібліотек. Ця тема порушувалася у виступах ст. наук. співробітника НБУВ, канд. екон. наук **С. П. Кулицького** та мол. наук. співробітника НБУВ **Л. В. Присяжної.**

Активне задіювання таких служб дає змогу надавати доступ не просто до інформації, а до потрібної замовнику, оптимально структурованої і, навіть, узагальненої інформації, що набагато важливіше. Мова йде про тематичні запити, які передбачають підготовку аналітичних оглядів, створених на основі аналітико-синтетичної обробки первинної інформації. Серед безумовних плюсів такої форми ресурсу – оптимальний для кожного індивідуального замовника вид інформації, що забезпечує максимально ефективне її використання. Підсумковий матеріал має певного адресата, на якого він персонально орієнтується. При цьому під час виконання замовлення враховується не лише тема, а й побажання замовника (обсяг матеріалу, стиль, форма надання – друкований або електронний вигляд тощо).

Кваліфікація наукових співробітників помножена на ресурсний потенціал наукової бібліотеки дає змогу досить оперативно готувати інформаційний продукт високої якості, чого, власне, й потребує замовник. У підсумку створюються умови для здійснення наукового аналізу кожної конкретної ситуації, проблеми, а також визначаються шляхи її вирішення. З економічного погляду, це сприяє зміцненню економіки, матеріальної бази суспільства, з політичного – стабільному функціонуванню політичної системи, з соціально-гуманітарного – подальшій структуризації суспільства й розвитку його інформаційно-культурного простору.

У виступах також зазначалося, що інформаційно-аналітичні підрозділи бібліотек можуть працювати не лише на виконання конкретних вузьких запитів дистантних замовників, а й здатні забезпечувати в електронній формі доступ до соціально значущої інформації широкому колу користувачів.

Вдосконаленню процесу підготовки вторинного інформаційно-анлітичного продукту для задоволення інформаційних потреб дистантних користувачів, специфіці використання при цьому оперативної інтернет-інформації, інформаційних матеріалів ЗМІ, у тому числі дистантного використання регіональних ЗМІ, перспективам розвитку програмного забезпечення у роботі з електроними документами були присвячені виступи зав. відділу НБУВ **Л. А. Чуприни**, зав. відділу НБУВ **Н. С. Вітушка,** наук. співробітника НБУВ **А. Л. Потіхи,** наук. співробітника НБУВ **Н. Д. Аксьонової**, мол. наук. співробітника НБУВ **І. В. Соколової**, мол. наук. співробітника НБУВ **О. П. Желай,** мол. наук. співробітника НБУВ **О. В. Порхун**.

Зазначалося, що процес аналізу матеріалів ЗМІ є сукупністю взаємопозв'язаних елементів: мети проведення, об'єкта відстежування, суб'єктів організації і здійснення моніторингу, комплексу критеріїв і показників, методів збору інформації. Організованість, дієвість цієї системи залежить від того, як всі ці елементи зв'язані між собою, чи адекватні вони один одному, і взагалі, в яких умовах ця система працює. Моніторинг як процес є послідовним здійсненням збору сутнісної, різнобічної інформації за напрямами, що вивчаються, її оброблення та систематизації, формування інформаційного масиву.

Аналіз газетно-журнальних публікацій, теле-, радіоматеріалів, публікацій в Інтернеті передбачає отримання достовірної і об'єктивної інформації про перебіг певних процесів; виявлення соціально-економічних, науково-технічних і технологічних проблем; моніторинг інноваційного простору; системний аналіз одержаної інформації; виявлення чинників економічних і соціальних загроз на даний час і в перспективі.

За результатами аналізу матеріалів ЗМІ формується інформаційно-інноваційний масив.

При цьому під час роботи з оперативною інтернет-інформацією (ОІІ) перед аналітиком постає проблема – висока ймовірність отримання на свій запит з Інтернету великої кількості інформації, непотрібної на даний час і такої, що не стосується зробленого запиту. Йдеться про так званий інформаційний шум (ІШ).

Усталеного визначення цього поняття ще немає, втім, можна погодитися з дефініцією данця Ларсона фон Трієра: «Будь-яка надлишкова, непотрібна і несвоєчасна інформація має кваліфікуватись як інформаційний шум».

Зверталась увага на той факт, що в умовах «перевиробництва» різноманітних інформаційних «субпродуктів» інформаційний шум іноді навіть набагато ефективніше, ніж цензура, «видавлює» суттєву інформацію з простору, досяжного пересічному споживачеві. Інформаційний сурогат у вигляді політтехнологічних штампів завуальовує важливу інформацію.

Тож використовувати ОІІ для підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів можна тільки після детального аналізу.

Інформацію спочатку слід оцінити і відсортувати за достовірністю (підтверджувана, сумнівна, неправдоподібна тощо) і оперативністю (історія питання, стан на сьогодні, прогноз). Якщо немає змоги встановити достовірність інформації, то побічно її можна оцінити за надійністю її джерела (надійне, досить надійне і т. п.). Підвищенню рівня об'єктивності й ґрунтовності аналізу сприятиме наявність достатньо представницької підбірки матеріалів з різних джерел. Це також означає, що в підбірці інформації відображені всі істотні аспекти проблеми і значущі факти. Вимоги до повноти джерела залежать від поставлених завдань. Аналізуючи зібрані матеріали, важливо виокремити інформаційний шум, зосередитися на найголовніших питаннях, уникнути зайвої деталізації.

Очевидно, що з розвитком інформатизації зростатиме й рівень шуму в інформаційних потоках мережі. З огляду на це, знання прийомів насичення Інтернет-простору інформаційним шумом, а також основних принципів захисту від маніпулятивних впливів дасть змогу аналітику мінімізувати ці впливи, зробити процес аналізу інфор-

мації ефективнішим і якіснішим, що у підсумку забезпечить і належну якість пропонованого суспільству аналітичного продукту.

Отже, наголошувалося у виступах, впровадження й розвиток дистантних форм використання інформаційних ресурсів бібліотек сприяє забезпеченню широкого доступу до суспільно корисних, затребуваних знань, що створює необхідні умови як для розвитку всього суспільства, так і окремо взятої особистості.

Без знань, які забезпечують свободу, суспільству неминуче доведеться підлаштовуватися під примхи світового порядку, який воно не здатне контролювати. Доступ до якісної «нешумної» інформації, зокрема завдяки дистантним формам, сприятиме зміцненню економіки шляхом переведення її на інноваційні технології, посилюватиме соціальну захищеність шляхом підвищення політичної та правової культури, поглиблюватиме демократичні перетворення через створення умов для реалізації прав людини, побудову громадянського суспільства й налагодження з його боку контролю над державою.

Учасниками секційного засідання були вироблені пропозиції щодо розвитку і вдосконалення дистантних форм використання бібліотечних інформаційних ресурсів. Зроблено висновок, що головним у вирішенні цього завдання є розвиток таких форм дистантного обслуговування, які, по-перше, дають змогу найповніше враховувати і задовольняти індивідуальні потреби користувача (до проекту рекомендацій конференції було внесено пропозицію щодо вивчення запитів і потреб користувачів стосовно комплектування бібліотек суспільно значущими інформаційними матеріалами), по-друге, розраховані на надання якісної, науково обгрунтованої інформації якомога ширшому колу користувачів.

На завершення роботи секції було обговорено і схвалено рекомендації до заключного документа конференції.

Т. Гранчак,
зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук